

Redengevende omschrijving – Bergambacht: Bovenberg 90

Monumentnummer: 23/03

FEITELIJKE GEGEVENS

Adres	Bovenberg 90, 2861 BB Bergambacht
Kadastraal nummer	Bergambacht C 4864
Naam object	N.v.t.
Complexonderdelen	Boerderij
Oorspronkelijke functie	Agrarisch bedrijf
Opdrachtgever	Niet bekend
Architect/aannemer	Niet bekend
Datering / Bouwjaar	17e eeuw, latere aanpassingen

Het boerenbedrijf in de Krimpenerwaard

De moerassige veengebieden van de Krimpenerwaard worden vanaf de 11e eeuw geleidelijk aan ontgonnen. De Middeleeuwse boeren bouwen hun boerderijen op de koppen van de percelen, die haaks op de ontginningsbasis staan. De uitgifte van de landerijen geschiedt op basis van inschrijving. Soms hebben boeren hierdoor veel land binnen één polder, maar meestal lag het land van een boer verspreid over meerdere polders op soms wel een kwartier, half uur of uur 'gaans of varens' (lopen of varen) van de boerderij. Direct rondom de boerderij is het erf dat plaats biedt aan de belangrijkste bebouwing en gronden voor het uitvoeren van de werkzaamheden en de huishoudelijke taken van de boerin. Hierbij valt te denken aan een hooiberg of –schuur, wagenschuur, extra stallen en kippenhokken, boenstoep of –hok, moestuin, fruitboomgaard, bleekveldje. De positie van alle verschillende gebouwen en functies op het erf is zo bedacht dat het werk zo efficiënt mogelijk kan worden uitgevoerd. Rondom de het erf is vaak een ringsloot aanwezig en is er een wetering of brede kavelsloot die tot aan het erf en het hoofdgebouw loopt. Deze wordt oorspronkelijk gebruikt als vaarsloot om bij landerijen in andere delen van de polder te komen.

De ontwikkeling van boerderijen langs de ontginningslinten en rivierdijken is een voortgaande ontwikkeling vanaf de 11e eeuw tot en met de 20e eeuw. In de laatste eeuw werden er voornamelijk oude boerderijen vervangen door nieuwe. Slechts een enkele boerderij werd geheel nieuw gesticht. In de 21e eeuw worden er nauwelijks tot geen nieuwe boerderijen meer gesticht of worden boerderijen omgebouwd tot burgerwoning of gesloopt en vervangen door villa's.

Landbouw en veeteelt

De hoofdactiviteit van het boerenbedrijf in de Krimpenerwaard ligt oorspronkelijk in de landbouw (vlas, rogge, hop en hennep), waarbij de aanwezige koeien en varkens op de boerderij alleen worden gehouden voor het voorzien in de eigen levensbehoefte en de mest voor het land en kleinschalige zuivelproductie. Door inklinking van de veenbodem wordt de polder steeds natter. Dit heeft tot gevolg dat de wortels van veel van de akkerbouwgewassen de natte grond niet verdragen. Het verbouwen van hennep (o.a. als grondstof voor touw in de scheepsindustrie) heeft het nog lange tijd in de polder volgehouden, omdat deze voornamelijk op opgehoogde gronden naast de boerderij worden geteeld. Maar in de periode 1840 - 1900 neemt ook de productie hiervan af. De boeren in de Krimpenerwaard leggen zich uiteindelijk helemaal toe op de veeteelt (koeien) en de zuivel- en kaasproductie. Deze omslag in de hoofdactiviteit van de boeren is terug te vinden in de opbouw van boerderijen. Er komen grote stallen achter het woonhuisgedeelte. In het voorhuis van de boerderij worden melkkelders gemaakt en ruimten worden ingericht als kaaskamers. In de bijgebouwen is deze omslag ook terug te vinden in de aanwezigheid van grote hooibergen achter de boerderij.

De boerderij met melkkelder en kaaskamer met schoorsteen is illustratief

voor en herinnert aan de ontwikkeling van het historische zuivelbedrijf binnen de gemeente Krimpenerwaard in het algemeen en in de kern Bergambacht in het bijzonder.

Ruimtelijke ontwikkeling Bovenberg

Het buurtschap Bovenberg ligt op de oost-west lopende ontginningsas waaraan ook andere buurtschappen ontstonden zoals het buurtschap Zuidbroek, Tussenlanen en Benedenberg. Dit was de achtergrens van de eerste ontginningen en diende vervolgens als de nieuwe ontginningsbasis voor de volgende ontginningen. De ontginning volgde de loop van de Lekdijk, waardoor de percelen niet haaks op de ontginningsas staan, maar schuin. Het buurtschap ontwikkelde zich vanaf de 13e/14e eeuw voornamelijk aan de noordzijde van de ontginningsas. De boerderijen werden op grote afstand van elkaar op de koppen van de percelen gebouwd. Vanaf 1850 heeft er geleidelijke verdichting plaatsgevonden, waarbij ook aan de zuidzijde van de ontginningsas werd gebouwd. De bedrijven waren vooral gericht op veeteelt, afgewisseld met percelen fruitbomen.

Ondanks de verdichting is het cultuurlandschap rondom Bovenberg zeer gaaf bewaard gebleven. Het agrarisch ensemble, draagt vanwege de karakteristieke ruimtelijke opbouw, bij aan de kwaliteit en afleesbaarheid van het cultuurlandschap.

Ruimtelijk opbouw perceel

De boerderij staat aan de noordzijde van de ontginningsas, als onderdeel van de lineaire bebouwingsstructuur. De boerderij ligt op een smal perceel, dat schuin op de ontginningsas staat. Langs de boerderij staan op verschillende plekken jonge, geknotte leibomen. Hoewel deze van oorsprong een belangrijke rol speelden bij de boerderij, als bescherming van de boerderij tegen de zon (natuurlijk zonnescherm) en vanwege het drooghouden van de kelder, is niet duidelijk of de huidige bomen op een historische positie staan.

De boerderij is een beeldbepalend onderdeel van de lineaire structuur van het buurtschap Bovenberg. Het pand is illustratief voor het historische ontwikkelingsbeeld langs deze ontginningsas, waardoor de boerderij bijdraagt aan de afleesbaarheid van de historische ruimtelijke ontwikkeling van het buurtschap.

Typen boerderijen

In Nederland komen verschillende typen boerderijen voor. Binnen de provincie Zuid-Holland is dat beperkt tot de groep boerderijen uit de hallehuisgroep. Deze ontwikkelde zich vanuit de meest eenvoudige vorm van bebouwing, namelijk een woning op een rechthoekige plattegrond met één vertrek, waarin mensen en hun dieren samen leefden. In de ontwikkeling van dit type onderscheiden zich binnen deze boerderijgroep uiteindelijk drie typen: het langgerekte hallehuis (woonhuis en stal liggen achter elkaar), het krukhuis (met een L-vormig voorhuis) en het T- of dwarshuis (met een voorhuis dat haaks op de achtergelegen stallen staat). Alle de drie typen komen binnen de gemeente Krimpenerwaard voor.

Waardering

De boerderij aan de Bovenberg 90 is architectuurhistorisch waardevol als voorbeeld van een krukhuis (L-vormig), dat ontstaan is door het aan één zijde uitbouwen van het voorhuis van een langgerekte boerderij uit de hallehuisgroep. Het is een voorbeeld van een zeer historische (17e-eeuwse) boerderij in traditionele op de functie gerichte architectuur, die zich o.a. uit in de houten schuiframen, de luiken, de vlechtingen, het afgewolfde rieten dak en de in de voorgevel herkenbare opkamer. De wagenschuur is een voorbeeld van een historisch functioneel aan de boerderij verbonden bijgebouw in traditionele, op de functie gerichte architectuur. De duidelijk herkenbare 19e-eeuwse toevoegingen in de boerderij (o.a. de voordeur met gietijzeren traliewerk en levensboom) zijn illustratief voor de historische ontwikkeling van oudere boerderijen in de regio, maar het 17e-eeuwse, bewaard gebleven bolkozijn is uitzonderlijk. De schoorsteen aan de linkerkant van het voorhuis maakt de vroegere kaasmakersfunctie van de ruimte aldaar duidelijk. Tenslotte zijn de in de gevels gebruikte lokale gele IJsselstenen karakteristiek voor de Krimpenerwaard.

BOUWHISTORISCHE WAARDE

Vanwege de ouderdom van de boerderij (17e eeuw) zijn er naar verwachting nog zeer oude elementen in de boerderij te vinden. Deze worden als waardevol beschouwd voor de afleesbaarheid van de historische bouw- en afwerkingswijze van boerderijen binnen de gemeente Krimpenerwaard.

BESCHRIJVING

Boerderij

De boerderij betreft een krukhuis (L-vormig), dat ontstaan is door het aan de linkerkant uitbouwen van het voorhuis van de langgerekte boerderij uit de hallehuisgroep. Aan de rechterkant is in het midden, binnen de rooilijnen van de langgerekte boerderij, ook een uitbouw gemaakt, de hoogte in, waardoor deze uitbouw een eigen topgevel heeft gekregen.

Het dak boven het hoofdvolume van de boerderij betreft een zadeldak, dat aan de voorzijde is afgewolfd en waarvan de dakschilden zeer laag doorlopen. De nok staat loodrecht op de straat. Het dak is gedekt met riet. De daken van de twee uitbouwen zijn steekappen (secundaire kappen die op de hoofdkap aansluiten) en hebben eveneens een zadeldak vorm en zijn gedekt met riet.

De voorgevel van de boerderij is gemetseld in lokale gele IJsselstenen in kruisverband en de onderzijde heeft een gepleisterde plint. Door het uitbouwen van het voorhuis is de voorgevel asymmetrisch geworden. Het rechterdeel vormt een topgevel, het linker een lijstgevel. De topgevel wordt beëindigd met vlechtingen. In deze topgevel is een bolkozijn aanwezig (een kozijn met een lichtopening (met raam) en een gat (met luik) naast elkaar), wat typisch is voor de 17e- en vroege 18e eeuw. In de uitbouw aan de linkerkant van het voorhuis wijzen de hooggeplaatste ramen op een opkamer. Hieronder moet de melkkelder

aanwezig zijn. Het voorhuis was als kaaskamer in gebruik. In de linker zijgevel is nog een schoorsteen aanwezig, die wijst op deze vroeger kaasmaakfunctie.

De vensters hebben houten schuiframen met roedenverdelingen en luiken. Boven sommige vensters is een hoge gemetselde ontlastingsboog aanwezig. De deur is te bereiken via een gemetselde trap met ijzeren leuning en ballusters. De deur is voorzien van een getoogd middenkalf, een gietijzeren traliewerk en een bovenlicht met gietijzeren levensboom.

De rechterzijgevel is gemetseld in rode bakstenen in kruisverband. In de topgevel van de uitbouw in het midden is een zeer groot hardstenen kruisvenster aanwezig. De zijmuren van deze uitbouw zijn overigens gemetseld in lokale gele IJsselstenen.

Wagenschuur

Achter op het erf staat een losstaande schuur, die gezien de grote dubbele houten deuren vermoedelijk een wagenschuur betreft. De schuur bestaat uit één bouwlaag met een hoge zolder onder zadeldak. De nok van dit dak staat loodrecht op de straat. De gevels zijn gemetseld in lokale gele IJsselstenen. De ontlastingsboog boven de wagendeuren en de rollaag van de puntgevel zijn afgewerkt met rode respectievelijk bruine bakstenen. Behalve de wagendeuren zijn in de voorgevel ook drie typische 19e-eeuwse getoogde stalramen met tuimelraampje in het midden aanwezig en een licht getoogde opening met hooiluik, waar later een raam in is gezet.

WAARDENSTELLING

De boerderij Bovenberg 90 te Bergambacht is van:

Cultuurhistorische waarde:

- Ter illustratie van en ter herinnering aan de ontwikkeling van het historisch zuivelbedrijf vanaf de 17e eeuw binnen de gemeente Krimpenerwaard in het algemeen en in de kern Bergambacht in het bijzonder.

Stedenbouwkundige / landschappelijke waarde:

- Als ondersteuning aan het historische karakter van het cultuurlandschap.
- Als beeldbepalend en markant onderdeel binnen de lineaire structuur van het buurtschap Bovenberg.
- Ter illustratie van de historische ruimtelijke ontwikkeling van het buurtschap Bovenberg.

Bouw- en architectuurhistorische waarde:

- Vanwege de ouderdom van de boerderij en de daarmee samenhangende bouwhistorische verwachting.
- Als voorbeeld van een zeer historische (17e-eeuwse) krukhuisboerderij.
- Vanwege de traditionele op de functie gerichte architectuur, die zich o.a. uit in de houten schuiframen, de luiken, de vlechtingen,

het afgewolfde rieten dak en de in de voorgevel herkenbare opkamer.

- Vanwege de nog aan de schoorsteen aan de linkerzijde van het voorhuis duidelijk herkenbare vroegere kaasmakersfunctie.
- Vanwege de wagenschuur als voorbeeld van een historisch functioneel aan de boerderij verbonden bijgebouw in traditionele, op de functie gerichte architectuur.
- Vanwege de duidelijk herkenbare 19e-eeuwse toevoegingen (o.a. de voordeur met gietijzeren traliewerk en levensboom), die illustratief zijn voor de historische ontwikkeling van oudere boerderijen in de regio.
- Vanwege het 17e-eeuwse, bewaard gebleven bolkozijn.
- Vanwege de voor de Krimpenerwaard kenmerkende toepassing van lokale gele IJsselstenen.

Waarde vanwege de Gaafheid:

- Van de bouwmassa's van boerderij en wagenschuur.
- Van de baksteenarchitectuur.
- Van het 17e-eeuwse bolkozijn.

Zeldzaamheidswaarde:

- Vanwege het bolkozijn.
- Vanwege de kaaskamer met schoorsteen.
- Als voorbeeld van een 17e-eeuwse krukhuisboerderij binnen de historische structuur van Bovenberg.

IDENTITEIT
KRIMPENERWAARD

De boerderij Bovenberg 90 draagt bij aan de ruimtelijke identiteit van de gemeente Krimpenerwaard vanwege:

1. De bouwmassa van de boerderij, die bestaat uit een bijna haaks op de weg gelegen L-vormige bouwmassa in één bouwlaag onder een kap.
2. De versterkende werking voor de ruimtelijke kwaliteit binnen het historische cultuurlandschap.
3. De voor de boerderij en bijgebouwen kenmerkende ruimtelijke positie op perceel.
4. De herinnering aan de zeer bloeiende agrarische bedrijven binnen de gemeente.
5. De ouderdom als verwijzing naar de lange geschiedenis van boerderijenbouw in de Krimpenerwaard.
6. Het gebruik van de voor de gemeente Krimpenerwaard kenmerkende gele IJsselsteen.

BESCHERMING

De volgende onderdelen vallen onder de bescherming:

Exterieur, bouwkundige structuur en waardevolle interieuronderdelen (met uitzondering van recent(e) sanitair, keuken(s) en badkamer(s)).

BRONNEN

- Enderink, S. (2016), *Het Krimpenerwaardboek*, Zwolle
- Groningen, C.L. van (1996), *De Krimpenerwaard*, Zwolle
- Hofkens, M., Ingen, M. Van, e.a. (1991), *Jongere bouwkunst en*

stedebouw 1800 – 1945. Monumenten inventarisatieproject

- Hoven, F. Van den (2002), *Op ontdekkingstocht door Krimpenerwaard en Lopikerwaard. Topografisch, cultuurhistorisch en recreatief handboek voor streekbewoners en toeristen.*
- Knoester, J.J. (2002), *Kernachtig Krimpenerwaard, 100 jaar plaatselijke geschiedenis.*
- Kroon, M. (2000), *Krimpenerwaardig, de geschiedenis van de Krimpenerwaard in woord en beeld.*
- Povée, H. (2004), *Tien eeuwen tussen Lek en IJssel: geschiedenis van de Lopikerwaard en de Krimpenerwaard.*
- Stenvert, R. e.a. (2004), *Monumenten in Nederland, deel Zuid-Holland.*
- Stichting Krimpenerwaard, *Monumenten in de Krimpenerwaard: in Haastrecht, Stolwijk, Vlist, Schoonhoven, Ammerstol, Bergambacht, Berkenwoude, Lekkerkerk, Krimpen aan de Lek, Krimpen aan den IJssel, Ouderkerk aan den IJssel, Gouderak: cultuurhistorisch waardevolle gebouwen en objecten in beeld.*
- Ven, G.P. van de (2004), *Mensen in een waard vol wind en water: geschiedenis van de Waterhuishouding in de Krimpenerwaard.*
- Topotijdreis.nl
- Beeldbank RCE, kadastrale minuut Bergambacht
- Streekarchief Midden-Holland (bouwvergunningen en foto's)

foto 1996 (Bron RCE, G.J.Dukker)